

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ*

คำนำ

ตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ แม้ว่าจะเป็นเวลาอันไม่ยาวนานนักก็ตาม แต่เป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ พระองค์ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยให้แก่ปวงชนชาวไทย จึงกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณและทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและปวงชนอย่างใหญ่หลวง ดังพระราชหัตถเลขาถึงผู้รักษาพระนครมีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

“.... คณะทหารมีความปรารถนาจะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนครเป็นกษัตริย์ อยู่ภายใต้พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละไม ไม่ให้ขึ้นชื่อว่า จลาจล เสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าคิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้คือ มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ...”^{*}

* บทความนี้เป็นบทความที่ส่งเข้าประกวดเรียงความเพื่อรับพระราชทาน รางวัล “ทุนภูมิพล” ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๕ และได้รับพระราชทานรางวัลที่สอง ต้นฉบับที่นำลงพิมพ์นี้มิได้เปลี่ยนแปลงแก้ไข

๑. พิมาน แจ่มจรัส, *ราชวิถี* (พระนคร : สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา, ๒๕๐๙) หน้า ๗๔๔

พระราชประวัติ^๒

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสองค์สุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงพระราชสมภพ ณ วันพุธที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ มีพระนามเดิมว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ซึ่งเป็นพระราชอนุชาร่วมพระราชบิดาและพระราชมารดาเดียวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ และทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗ รวมเวลาครองราชสมบัติได้ ๑๐ ปี เสด็จสวรรคตขณะประทับอยู่ในลอนดอน เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อพระชนมายุได้ ๔๘ พรรษา

ในการเรียบเรียงเกี่ยวกับเรื่องราวของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ผู้เขียนได้กำหนดความมุ่งหมายในการเรียบเรียง ตลอดจนวิธีการศึกษา เพื่อความเหมาะสมและสอดคล้องสัมพันธ์กันไปตามหัวข้อของเรื่องตามลำดับ ดังนี้คือ

๑. ก่อนอื่นจะได้กล่าวถึงแนวโน้มของความคิดเข้าสู่วิถีทางการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นมาของรัฐธรรมนูญ

๒. มุ่งศึกษาค้นคว้าถึงพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญว่า มีอะไรและอย่างไรบ้าง และพิจารณาจากสถานการณ์ทางการเมืองก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๓. เพื่อศึกษาเป้าหมายและอุดมการณ์ของคณะราษฎร ตลอดจนเหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๔. บทวิเคราะห์เพื่อให้เห็นว่าการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่เริ่มแรกมีการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจนกระทั่งปัจจุบัน ว่าเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติหรือล้มเหลวอย่างไรบ้าง

๒. สิริ เปรมจิตต์, พระบรมราชจักรีวงศ์ (พระนคร: โรงพิมพ์เสาวภา, ๒๕๑๔) หน้า ๔๔๒

๕. ในตอนท้ายเป็นบทสรุป ได้กล่าวเน้นในประเด็นที่ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและต่อสู้เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญเพื่อประเทศชาติและปวงชนชาวไทย

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ยึดหลักเกณฑ์โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) มาอ้างอิง และใช้วิธีการศึกษาแบบพรรณนาความวิเคราะห์ (Description and Analysis) ยึดหลักเกณฑ์การศึกษาในด้านตัวบทกฎหมาย (Legal Approach) และแบบประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ทั้งนี้เพื่อการศึกษาเรื่องนี้เป็นไปโดยสมบูรณ์และถูกต้องที่สุด และได้แบ่งวิธีเสนอเรื่องออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับหัวข้อเรื่องที่กำหนด โดยกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามลำดับ

ก่อนที่จะกล่าวเหตุการณ์เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ควรจะพิจารณาถึงแนวโน้มของความคิดเข้าสู่วิถีทางปกครองระบอบรัฐธรรมนูญดังต่อไปนี้

แนวโน้มของความคิดเข้าสู่วิถีทางการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลต่อ ๆ มา จนเมื่อถึงมีการปฏิวัติเปลี่ยนรูปการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งจะพิจารณาแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระมหากษัตริย์ไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่เกี่ยวกับแนวโน้มของความคิดที่มีต่อระบอบประชาธิปไตยพอสังเขปได้ดังนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สภาพทางการเมืองของไทยมีลักษณะเป็นการรวมอำนาจไว้ที่สถาบันกษัตริย์ มีการขัดแย้งกัน ต่อรองเชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม “คนรุ่นใหม่” ซึ่งมีหัวก้าวหน้าในคตินิยมทางตะวันตก และกลุ่มคนหัวเก่า ซึ่งเป็นพลังที่ตรงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมด้วย^๓ คนรุ่นใหม่นั้นเองที่พระองค์ทรงเป็นผู้นำกลุ่มอยู่ได้ทรงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองการปกครองหลายประการ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นจุดเริ่มต้นที่ปลดปล่อยไพร่และทาสทั้งหลายให้ก้าวไปสู่ความเป็นไท พระองค์ได้ทรงเลิกประ-

๓. ดร. เกษม ศิริสัมพันธ์, และ ดร. นิออน สนิทวงศ์, แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมศาสตร์ปริทัศน์ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ ๒๕๑๐ ถึงกุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ หน้า ๒๓ (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๑)

เพื่การมีไพร่ และได้ดำเนินจนประสบผลสำเร็จในที่สุดนั้น จัดได้ว่าเป็นพระราชกรณียกิจอันสำคัญยิ่งของรัชกาลที่ ๕ การเลิกทาสและไพร่ในรัชกาลที่ ๕ จึงเป็นเสมือนการสร้างแนวทางในเรื่องสิทธิและเสรีภาพซึ่งคนไทยไม่เคยมีอยู่เลยก่อนหน้านั้นให้มันขึ้นเป็นพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่จะมีขึ้นต่อไป นอกจากนี้แล้วทรงสนับสนุนให้เด็กหนุ่มไทยไปศึกษาวิชาการต่อในประเทศตะวันตก เริ่มต้นด้วยพระองค์ทรงส่งพระราชโอรสเกือบทุกองค์ไปศึกษาในยุโรป

เกี่ยวกับพระบรมราชาธิบายในด้านการปกครองนั้น แม้คณะเจ้านายและขุนนางที่กราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ที่ต้องการให้ไทยมีระบอบรัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศแทนการที่อำนาจบริหารจะตกอยู่กับพระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียวก็ตาม แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนรับผิดชอบในการปกครองแผ่นดินมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในการปกครองประเทศชาติต่อไปภายหน้านั้นก็คือ พระองค์ได้ทรงวางรากฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้เป็นครั้งแรก

พระราชดำริที่ว่า การปกครองระบอบรัฐสภายังไม่เหมาะสมสำหรับเมืองไทยนั้น ควรถือว่าเป็นความจริงในยุคสมัยของพระองค์ แม้ไม่อาจพระราชทานรัฐธรรมนูญด้วยเหตุขัดข้องเช่นแนวความคิดเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยก็มีอยู่แล้วอย่างไม่ต้องสงสัย ดังจะเห็นได้จากพระองค์ท่านได้ให้ความมั่นใจแก่เจ้านายและข้าราชการที่กราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดินเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ ในพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดินว่า “ไม่ต้องมีความหวาดระแวงอย่างหนึ่งอย่างใดว่า เราจะเป็นผู้ขัดขวางในการเสียอำนาจ ซึ่งเรียกว่า แอบโซลูตเป็นต้น นั้นเลย” ทรงดำเนินนโยบายสายกลางเช่นเดียวกับการปฏิรูปสิ่งอื่น ๆ ในรัชสมัยของพระองค์ที่จะให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ละน้อย ภายหลังเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่สองใน พ.ศ. ๒๔๕๐ คงจะทรงตระหนักพระราชหฤทัยว่าการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นวันจะพ้นสมัยเสียแล้ว แม้พระเจ้าแผ่นดินจะสนพระทัยในการปกครองอย่างดีเช่นพระองค์ แต่อาจทรงคิดว่าน่าจะเหมาะกว่าถ้าพระราชโอรสจะทรงเป็นผู้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระองค์ก่อนเสด็จสวรรคตไม่นานนักกว่า “ฉันจะให้ลูกวชิราวุธมอบของขวัญให้แก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่ราชบัลลังก์ ในขณะที่สืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือ ฉันจะให้เขาให้ปาลิเมนต์และคอนสติติวชั่น”^๔

๔. ว.ช. ประสงค์, แผ่นดินพระปกเกล้าฯ (พระนคร:โรงพิมพ์ผดุงชาติ, ๒๕๐๕), หน้า ๔๖

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะดำเนินการในเรื่องคอนสติติวชันและปาลิเมนต์ตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๕ แต่เนื่องจากทรงเห็นความไม่พร้อมของประชาชนในประเทศ จึงทรงดำเนินนโยบายเช่นเดียวกับสมเด็จพระชนกนาถ และมีพระราชดำริที่จะวางแผนในเรื่องประชาธิปไตยต่อไปในขั้นต้น โดยมีพระบรมราชโองการให้สร้าง “ดุสิตธานี” ขึ้นเป็นเมืองสมมุติ เพื่อทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ให้มีลักษณะที่จะจัดระเบียบและวิธีการต่างๆ ตามระบอบประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน ในขณะที่เดียวกันก็ทรงแสดงพระองค์เป็นนักประชาธิปไตย และให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ เมื่อหนังสือพิมพ์ลงข่าวดำเนินคดีเกี่ยวกับการบริหารราชการของรัฐบาล ก็ทรงได้ตอบด้วยความเผ็ดร้อนรุนแรง^๕

เมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าควรจะเข้าสู่ประเด็นสำคัญตามหัวข้อเรื่อง “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ” ว่าพระองค์ทรงมีความสัมพันธ์และมีบทบาทอย่างไรบ้างกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ โดยยึดหลักเกณฑ์และพิจารณาศึกษาวิเคราะห์ตามหัวข้อดังต่อไปนี้คือ

๑. พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ
๒. พิจารณาจากสถานการณ์ทางการเมืองโดยทั่วไป ก่อนที่จะมีการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ
๓. เป้าหมายและอุดมการณ์ของคณะราษฎร
๔. เหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ที่จะได้กล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

๑. พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ
ความคิดเห็นในแนวทางประชาธิปไตยเป็นไปอย่างกว้างขวางและรุนแรงยิ่งขั้นทุกขณะก็ต่อระยะเวลาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เป็นผลส่วนหนึ่งที่มาจาก

๕. ขจกภัย บุรุษพัฒน์, *กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐), หน้า ๔๑

การที่คนกลุ่มหนึ่งในรุ่นใหม่นี้ได้รับการศึกษาและแนวความคิดจากประเทศตะวันตก จึงทรงพระ-
ราชดำริเด็ดขาดว่าจะทรงพระราชทานระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนชาวไทย สนอง
พระบรมราโชบายของสมเด็จพระชนกนาถและพระบรมเชษฐาธิราช

แม้จะได้ทรงมีพระราชดำริดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีเหตุขัดข้องในส่วนพระองค์อยู่ที่ยังไม่อาจ
ดำเนินการตามพระราชดำรินั้นได้ เนื่องจากทรงต้องการให้ถึงเวลาอันเหมาะสม และบังเอิญเกิด
อาการประชวรพระเนตรขึ้นมาก่อน แต่อย่างไรก็ตาม การที่ทรงจัดตั้งสภาต่างๆ ขึ้นช่วยในการ
บริหารแผ่นดินถึง ๓ สภาด้วยกันคือ อภิรัฐมนตรีสภา เสนาบดีสภา สภากรรมการองค์มนตรี
ตั้งแต่เริ่มต้นรัชกาลของพระองค์นั้น เป็นแนวโน้มที่ก้าวเข้าไปสู่วิถีทางประชาธิปไตยยิ่งขึ้นทุกที
แล้ว เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปในขณะนั้นว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเป็นพระมหา-
กษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เริ่มแต่ทรงมีพระราชดำริที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย จนถึงขนาดได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นแล้ว แต่พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ได้ทัดทานว่า
ยังไม่ถึงโอกาสอันสมควร จึงต้องทรงระงับ “มิให้มีการกระทบกระเทือนอันร้ายแรง”^๖

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรยังต่างประเทศนั้น ได้ทรงให้สัมภาษณ์แก่
หนังสือพิมพ์โดยทั่วไปว่า พระองค์มีพระราชดำริที่จะให้การปกครองของประเทศไทยเป็นแบบ
ประชาธิปไตย ในการให้สัมภาษณ์แก่นักหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา^๗ พระองค์ทรงกล่าวไว้ว่า
“..... พระองค์เตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรของพระองค์ แต่นั้น
เป็นสิ่งที่จะทำให้จากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง และไม่ใช้ผลของการเรียกร้องจากมหาชนทั่วไป พระองค์
ทรงประกาศว่าเมื่อเสด็จกลับแล้วพระองค์จะทรงทำการเลือกตั้งโดยมีขอบเขตกำหนด โดยอาศัยสภา
เทศบาลซึ่งอาจจะให้ความชำนาญอย่างกว้างขวางแก่ราษฎรชาวไทย”^๘ หนังสือพิมพ์หลายฉบับ
ในสหรัฐอเมริกาได้เสนอข่าวว่า เมื่อรัชกาลที่ ๗ กลับสู่ประเทศไทยแล้วจะทรงพระราชทาน
ระบอบประชาธิปไตยเป็นของขวัญแก่ประชาชนของพระองค์ หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งได้ลงภาพ
การ์ตูนเป็นบุรุษร่างเล็กสวมมงกุฎขึ้นรัฐธรรมนูญซึ่งวาดเป็นภาพกระต่ายให้แก่ราษฎร เป็นอันว่า
ประชาชนทั่วโลกได้ยอมรับรู้แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชทาน
ระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎรในเมื่อเสด็จกลับถึงประเทศไทยแล้ว

๖. Baron de lapomarede, “The setting of the Siamese Revolution” Pacific Affairs, vol. II (Sept, 1934) P. 254

๗. ท. กล้ายไม้ ณ อยุธยา, พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ๒๕๑๑, หน้า ๒๐

๘. Virginia Thomson, The New Siam (New York: The Macmillan Company, 1941), P. 57

เมื่อพระองค์เสด็จนิวัดถึงประเทศไทยได้ทรงรับสั่งให้พระยาศรีวิศาลวาจา ปลัดทูลฉลอง และนายเรมอน สตีเวนส์ ที่ปรึกษากะทรวงการต่างประเทศ เข้าเฝ้า ทรงปรารภที่จะพระราชทาน การปกครองประชาธิปไตยแก่ประเทศ และมีพระประสงค์ด้วยความร้อนพระราชหฤทัยมากกว่า ต้องการให้มีการเลือกผู้แทนราษฎรโดยเร็ว ทรงตรัสว่า “ฉันมีความประสงค์จะให้รัฐธรรมนูญแก่ ราษฎรโดยเร็วที่สุด และต้องให้ทันในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันครบรอบมหาจักรี”^๕

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีและพระบรมวงศานุวงศ์ได้พากันกราบทูลคัดค้าน ว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร เพราะราษฎรยังไม่เข้าใจระบอบประชาธิปไตยดีพอเกรงว่าเมื่อ พระราชทานรัฐธรรมนูญไปแล้ว จะก่อให้เกิดความเสียหายในภายหลัง

พระราชดำริดังกล่าวจึงรื้อข้ออยู่ เพื่อบรรยายเวลาอันเหมาะสมเท่านั้นเอง

ทั้งหมดนี้ย่อมจะยืนยันพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่งจะพระราช- ทานรัฐธรรมนูญแก่ราษฎรชาวไทย เพื่อให้มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และโดยที่ พระองค์มีพระราชประสงค์มาก่อนแล้ว หากแต่ได้รับการทัดทานไว้จากอภิรัฐมนตรีและขุนนาง และเป็นเพราะเหตุแห่งการรื้อดังกล่าวนี้เอง ความรู้สึกของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้ รับการศึกษาดี มีอยู่ทั่วไปและเริ่มรุนแรงขึ้นเป็นลำดับในปลาย พ.ศ. ๒๔๗๔ และต้น พ.ศ. ๒๔๗๕ การรื้อล้าช้าที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีรัฐธรรมนูญขึ้นแทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เช่นนี้เอง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติที่เกิดขึ้น เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

๒. พิจารณาพระราชดำริจากสถานการณ์ทางการเมืองก่อนที่จะมีการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงคาดหวังไว้ก็คือ แนวพระราชดำริทาง การเมืองของพระองค์ที่ทรงต้องการให้มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศ ได้กลายเป็นจุดที่ก่อให้เกิดความหวังในรูปแบบการปกครองอันจะมีขึ้นใหม่แตกต่างไปจากเดิมในหมู่ผู้ที่มี แนวความคิดรุนแรงทางการเมืองและต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นที่เข้าใจในขณะนั้นว่า พระองค์จะทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ปวงชนชาวไทยเมื่อขึ้นครองราชสมบัติตั้งแต่ต้น รัชกาล แต่แล้วความคาดหวังดังกล่าวก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องมาจากความอ่อนแอของพระองค์

๕. ว.ช. ประสงค์, งานชิ้นเดิม, หน้า ๑๗๓

ในการใช้อำนาจสิทธิขาด^{๑๐} อันเป็นผลให้แนวพระราชดำริของพระองค์ต้องได้รับการท้าทายจากพระราชวงศ์และขุนนางชั้นสูงที่มีอำนาจและอิทธิพลอย่างสูงในขณะนั้น นับเป็นการเริ่มต้นที่สร้างความผิดหวังแก่ความคาดหวังในความปรารถนาที่จะได้มาซึ่งรัฐธรรมนูญ และมีส่วนเข้าเติมความตื่นตัวทางการเมืองอันรุนแรงที่มาแต่รัชสมัยของพระเชษฐาธิราชให้มีมากยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อประสบกับภาวะการณ์ต่างๆ อันมีส่วนสนับสนุน ในระยะนั้น ข้าราชการหนุ่มๆ ยังได้ดำเนินการอย่างมากถึงนโยบายของพระมหากษัตริย์ที่วางใจในเจ้านายชั้นสูงในการบรรจุคนเข้ารับตำแหน่งสูงๆ ในรัฐบาล อภิรัฐมนตรีและเสนาบดีส่วนมากเป็นเจ้านาย และตำแหน่งสำคัญในกองทัพบกก็มีแต่เจ้านายทั้งสิ้น คนหนุ่มไทยที่ได้รับการศึกษามีความเห็นที่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตกอยู่ใต้อิทธิพลของพระบรมวงศานุวงศ์ของพระองค์อย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งในระหว่างกลุ่มทหารที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่กับกลุ่มทหารที่เป็นพระราชวงศ์อีกด้วย ความขัดแย้งจนเกิดการแตกแยกระหว่างเชื้อพระวงศ์และกลุ่มพลเรือนกับกลุ่มทหารเช่นนี้ ในระยะต่อมาทำให้เกิดการรวมกลุ่มของทหารและพลเรือนเป็น “คณะราษฎร” โดยมีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชซึ่งอยู่ใต้การสนับสนุนของบรรดาพระราชวงศ์ ให้อำนาจในการปกครองประเทศตกอยู่กับประชาชนส่วนใหญ่ตามแนวความคิดของระบอบประชาธิปไตย

ภาวะทางสังคมเกี่ยวกับการเมืองไทยก่อนหน้าปฏิวัติปรากฏว่า มีการแบ่งชนชั้นในทางสังคม ความแตกต่างที่เกิดขึ้นทำให้เกิดรอยร้าวฉานทางจิตใจเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ ที่เจ้ามีอยู่อย่างเหลือเฟือ และสามัญชนไม่มีหรือมีอยู่น้อยมาก รอยร้าวฉานที่เริ่มมีมาตั้งแต่ต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ก็คือการจัดตั้งอภิรัฐมนตรีและเสนาบดีสภาของพระองค์ ได้ทรงแต่งตั้งเอาพระราชวงศ์ส่วนใหญ่อยู่ในตำแหน่งเกือบทั้งหมด ทั้งนี้เป็นเหตุผลส่วนพระองค์อันเกี่ยวกับการขึ้นครองราชสมบัติของพระองค์ ซึ่งมีได้ทรงเตรียมตัวมาก่อนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ จึงทรงวางราชหญัตย์ในพระราชวงศ์ของพระองค์ที่จะได้ช่วยเหลือบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้อิทธิพลของพระราชวงศ์มีอยู่อย่างสูง จนทำให้กลุ่มผู้ก่อการคิดว่าพระองค์ทรงอยู่ใต้อิทธิพลของพระบรมวงศานุวงศ์ของพระองค์อย่างสิ้นเชิง และขออนุญาตจัดเป็นจุลก่อนเอนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ประการหนึ่งที่ทำให้พระราชดำริของพระองค์ในเรื่องที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ

๑๐. Donald E. Nuechterlein, *Thailand and the Struggle for Southeast Asia* (New York: Cornell University Press, 1956) P. 28-29

แก่พสกนิกรของพระองค์ต้องได้รับการทดแทนจากพระราชวงศ์ชั้นสูง จนนำไปสู่ความไม่พึงพอใจ
ในรูปแบบการปกครองประเทศที่มีอยู่ในขณะนั้น

การเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบบใหม่ในขณะนั้นทำให้มองเห็นรูปแบบการปกครอง
ในลักษณะเก่าเป็นสิ่งล้าหลังและนำความเจริญมาสู่ประเทศล่าช้าเกินไป ความรุ่งเรืองของประเทศ
จะรวมอยู่ภายใต้อุ้งพระหัตถ์ของพระมหากษัตริย์ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเพียงพระองค์
เดียวและพระราชวงศ์ชั้นสูง โดยประชาชนของประเทศไม่มีโอกาสกำหนดชะตากรรมทางการเมือง
เมืองในแนวทางระบอบประชาธิปไตย รูปและระบอบการปกครองในแบบเก่าจะต้องเปลี่ยนไปสู่
ความรุ่งเรืองตามแบบอย่างการปกครองของประเทศอื่นที่เจริญแล้ว และอำนาจในการปกครอง
ประเทศควรจะต้องตกถึงมือประชาชนตามหลักและอุดมการณ์ของระบอบประชาธิปไตย ความคิด
เห็นอันต้นตอของระบอบการปกครองใหม่ในระบอบนี้ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองก่อนหน้าการ
ปฏิวัติก้าวไปถึงจุดที่จะล้มล้างระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชและเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบ
ประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

๓. ศึกษาและวิเคราะห์พระบรมราโชบายจากเป้าหมายและอุดมการณ์ของคณะราษฎร

ในคำกราบบังคมทูลของคณะราษฎรที่ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ภาย
หลังทำการปฏิวัติขึ้น ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์สำคัญของการทำการปฏิวัติว่า “..... คณะราษฎรไม่
ประสงค์จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อให้มีรัฐธรรมนูญปกครอง
แผ่นดิน”^{๑๑} ในคำกราบบังคมทูลยังได้ย้ำไว้อย่างชัดเจนในการที่จะอยู่เชิญพระบาทสม-
เด็จพระปกเกล้าฯ ขึ้นครองราชสมบัติต่อไป จึงเห็นได้ว่าเป้าหมายสำคัญของคณะราษฎรก็คือ การ
เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย
โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศภายใต้รัฐ-
ธรรมนูญ เมื่อขึ้นอำนาจและจับกุมบุคคลสำคัญฝ่ายรัฐบาลไว้ได้โดยเรียบร้อยแล้ว คณะราษฎร
ได้ออกแถลงการณ์ถึงเหตุผลที่ต้องเข้ายึดอำนาจปกครอง ในแถลงการณ์ได้กล่าวประณามพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าฯ พระบรมราชวงศ์จักรีไว้อย่างรุนแรง^{๑๒} และกล่าวหาว่ารัฐบาลของพระบาท

๑๑. ว.ช. ประสงค์พิท, งานชิ้นเดิม หน้า ๒๑๑

๑๒. วิเทศกรณี (นามแฝง), ประวัติศาสตร์ไทยอดีตและปัจจุบัน (พระนคร: ศิลปบรรณาการ. ๒๕๑๒)
หน้า ๒๘๕-๒๘๖

สมเด็จพระปกเกล้าฯ ที่ไม่สามารถแก้ไขภาวะเศรษฐกิจได้ขึ้น อันเป็นเหตุให้คณะราษฎรต้อง
ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียใหม่ และได้แถลงจุดประสงค์และนโยบายที่คณะราษฎรจะ
ดำเนินการต่อไป

ในระยะต่อมาคณะราษฎรได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ซึ่ง
ขณะนั้นกำลังประทับอยู่ที่หัวหิน อัญเชิญเสด็จกลับคืนสู่พระนครและทรงเป็นกษัตริย์ต่อไปโดยอยู่
ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน หนังสือกราบบังคมทูลของคณะราษฎรมุ่งใจความสำคัญดังนี้

“ด้วยคณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้แล้ว คณะราษฎร
ไม่พึงประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันยิ่งใหญ่ก็เพื่อ
ที่จะมีรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทกลับคืน
สู่พระนครและทรงเป็นกษัตริย์ต่อไปโดยอยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน
ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น.....” ๑๓

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้รับหนังสือแจ้งความประสงค์ของคณะราษฎรดังกล่าว
แล้วก็ทรงยินยอมตามคำขอร้อง และทรงเห็นว่าความประสงค์ดังกล่าวนี้เป็นจุดประสงค์เดียวกับ
แนวพระราชดำริที่มีอยู่แล้ว ที่จริงในขณะนั้นกำลังทหารในต่างจังหวัดก็พร้อมอยู่แล้วที่จะตอบโต้
ฝ่ายปฏิวัติ หากสมเด็จพระปกเกล้าฯ จะทรงยอมตามและทรงปรารถนาเช่นนั้น แต่พระองค์ก็ทรง
หวนเกรงการเสียเลือดเนื้ออันจะเกิดขึ้น และทรงต้องการให้ได้มีระบอบการปกครองในแบบใหม่
ตามที่พระองค์เคยทรงหวังไว้

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเกรงว่า หากพระองค์ไม่ยอมรับตาม
ข้อเสนอของคณะราษฎรแล้วนานาประเทศจะไม่ยอมรับรับรองรัฐบาลคณะราษฎรนั้น เป็นแต่ข้อที่
นำมากล่าวอ้างเพื่อรับข้อเสนอเท่านั้นเอง เพราะหากไม่ทรงยอมรับ คณะราษฎรก็อาจสถาปนา
พระราชวงศ์ที่มีอยู่ในสายสืบสันตติวงศ์ขึ้นเป็นกษัตริย์แทนก็ได้ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
จุลจักรพงษ์ทรงเชื่อว่า ถ้าพระปกเกล้าฯ จะมีได้ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป มหาอำนาจก็คง
จะรับรองรัฐบาลคณะราษฎรใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่นเดียวกัน^{๑๔} หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งกล่าวว่า
“..... เราเชื่อว่า แม้ว่าพระเจ้าอยู่หัวจะทรงปฏิเสธข้อเสนอของคณะราษฎรระบอบกษัตริย์ไทย

๑๓. บุญเรือง จุลรักษา, การเมืองในประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๔๘๘), หน้า ๑๒

๑๔. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕) หน้า ๖๔๕

ก็คงจะได้รับการคำนึง^{๑๕} จึงเป็นอันเห็นได้ชัดว่ารัฐบาลซึ่งจะจัดตั้งขึ้นใหม่โดยคณะราษฎรคงจะได้ดำเนินขบวนการต่าง ๆ ให้นานาประเทศยอมรับรองฐานะของรัฐบาลได้ในที่สุด

พิจารณาจากการยอมรับข้อเสนอของคณะราษฎรที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงยินยอมแล้ว มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ เองไม่ทรงปรารถนาให้มีการนองเลือดเกิดขึ้นในการปฏิวัติของคณะราษฎร^{๑๖} เหตุการณ์ของการปฏิวัติในประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้ทรงศึกษาและได้ทรงทราบมาก่อนแล้วนั้นเป็นการปฏิวัติที่มีความรุนแรงร้ายกาจในประวัติศาสตร์และมีการยอเยื้องอำนาจของกษัตริย์กับสูญเสียเลือดเนื้อมากมาย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้เป็นเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยดีว่าการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นนับวันจะมีแต่เสื่อมถอยและสิ้นสุดลงไปทุกที ทั้งความประสงค์ของคณะราษฎรและพระราชประสงค์ที่ทรงมีอยู่ก่อนแล้วนั้นก็เป็นเช่นเดียวกัน จึงทรงยอมรับข้อเสนอของคณะราษฎรโดยมิได้ทรงขัดข้องแต่ประการใด

อีกประการหนึ่ง ในการที่สมเด็จพระปกเกล้าฯ ได้ทรงยินยอมตามความประสงค์ของคณะราษฎรโดยปราศจากปฏิกิริยาใด ๆ นั้น ก็เป็นเพราะว่าในขณะนั้นคณะราษฎรได้เข้าคุมตัวสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์และบุคคลสำคัญ ๆ ในทางทหารไว้ได้หมดเป็นประกันของคณะราษฎร ทำให้พระองค์ไม่ทรงตัดสินใจที่จะใช้กำลังตอบโต้คณะราษฎรให้เป็นการเสียเลือดเนื้อเกิดขึ้น หนทางที่ดีที่สุดก็คือ การยอมอนุวัติไปตามความประสงค์ของคณะราษฎรไปพลางก่อน หากความยินยอมนั้นมิได้ช่วยให้เป็นไปเช่นเดียวกับความประสงค์ของคณะราษฎรและพระราชประสงค์ของพระองค์ก็อาจใช้ความพยายามที่จะดึงอำนาจที่มอบให้ไปนั้นคืนกลับมาได้ในภายหลัง

การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้บรรลุผลสำเร็จโดยเรียบร้อยและเป็นการถูกต้องในครั้งนั้นทุกประการภายหลังการเสด็จกลับสู่พระนครของสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และในวันเดียวกันนั้นเองเจ้าหน้าที่ผู้แทนคณะราษฎรหลายนายได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ และทูลเกล้าถวายพระราชกำหนดนิรโทษกรรม^{๑๖} การยึดอำนาจของคณะราษฎรในครั้งนั้น ให้เป็น

๑๕. "A Constitutional Monarchy" *Siam Observer*, vol. 62 No. 146 (June 1932), P.6

๑๖. เสถียร สายลักษณ์, *ประชุมกฎหมายประจำศก*, เล่มที่ ๔๕ (พระนคร : สำนักพิมพ์คุรุสภา)

อันว่าการกระทำของคณะราษฎรที่ออกอาจเข้าอำนาจปกครองเท่าที่เป็นมาแล้วนั้นได้รับพระราชทานอภัยโทษทั้งสิ้น จากพระราชกำหนดนิรโทษกรรมครั้งนั้น การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงประสบผลสำเร็จเรียบร้อยตามแผนการที่คณะราษฎรได้คิดการเอาไว้

๔. พิจารณาพระราชดำริและพระบรมราชวินิจฉัยจากเหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองในระยะแรกภายหลังการปฏิวัติเสร็จสิ้นแล้วการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชก็สิ้นสุดสภาพไป อำนาจในการปกครองประเทศซึ่งในระบอบเดิมจากองค์พระมหากษัตริย์ก็เปลี่ยนมือไปอยู่ใต้การบริหารของคณะราษฎรในทันที ปรากฏว่าได้มีการประกาศแต่งตั้ง “คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” ขึ้น

ภายหลังพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับพระนครแล้ว คณะราษฎรได้นำพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ และคณะราษฎรบางคนได้ร่างไว้ขึ้นทูลเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงลงพระปรมาภิไธยและพระราชทานคืนมาในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และได้เปิดสภาผู้แทนขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕^{๑๗} อำนาจในการปกครองประเทศของ “คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” จึงสิ้นสุดและมอบให้แก่สภาต่อไป

เหตุการณ์ที่ควรศึกษาและวิเคราะห์เพิ่มเติมคือ

ก. การเริ่มต้นใหม่ในระบบรัฐสภา

ความซับซ้อนของการเมืองในระหว่งนั้นเป็นไปในลักษณะคลุมอำนาจอันเองแต่ละฝ่ายตลอดเวลา และในระยะไม่นานหลังจากการปฏิวัติครั้งแรกแล้วความขัดแย้งดังกล่าวได้มาถึงที่สิ้นสุดด้วยการก่อการรัฐประหารและยึดอำนาจรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาอีกครั้งหนึ่ง โดยการนำของพระยาพหลพลพยุหเสนาและคณะทหารบก ทหารเรือ จุดประสงค์สำคัญของการยึดอำนาจกลับคืนมาสู่คณะราษฎรครั้งนี้คือ เพื่อให้เปิดสภาผู้แทนดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ ผลของการรัฐประหารครั้งนี้ส่งผลให้อายุการเป็นรัฐบาลชุดของพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งเริ่มต้นนับ

๑๗. ร.อ.ไพฑูรย์ ศีตอง, กำเนิดการปกครองระบอบรัฐสภาในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๘), หน้า ๕๘

แต่การปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ต้องสิ้นสุดลง และต้องปลีกรัฐธรรมนูญออกจาก
การเมืองของประเทศไทยนับแต่นั้นมา

ข. ความขัดแย้งระหว่างระบบเก่าและระบบใหม่

ความรู้สึกรู้สึกขัดแย้งโดยทั่วไปในระหว่างกลุ่มผู้สูญเสียอำนาจและคณะราษฎรขณะนั้นนับวัน
จะยิ่งมีมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะภายหลังที่รัฐบาลยินยอมให้นายปรีดี พนมยงค์กลับเข้ามาช่วย
รัฐบาลด้วย ทำให้กลุ่มผู้จะก่อการกบฏขึ้นภายหลังพากันเข้าใจเจตนาว่า รัฐบาลจะนำเอาลัทธิ
คอมมิวนิสต์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายที่จะใช้ปกครองประเทศ นอกจากนั้นยังมีการฟ้องร้อง
จะเอาความผิดทางอาญาแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งผู้ก่อการกบฏถือเป็นเหตุอ้าง
ว่ารัฐบาลปล่อยให้มีพระบรมเดชานุภาพขึ้น จึงได้ก่อการกบฏขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอเป็นหัวหน้าและบุคคลสำคัญฝ่ายทหารและพลเรือนเข้า
ร่วมด้วย

การกบฏของพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอดังกล่าวนี้มีผลกระทบกระเทือนอย่างสำคัญต่อพระราช
ฐานะของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ตลอดระยะเวลาที่มียกฉ้อการฉ้อโกงพระเจ้ายู่หัว
ได้ทรงวางพระองค์เป็นกลาง แม้กระนั้นก็ตาม ความเข้าใจของรัฐบาลและคณะราษฎรต่างเชื่อว่า
การกบฏนี้ได้รับการสนับสนุนจากพระองค์ในการที่จะตั้งอำนาจไปสู่ระบบเก่า จึงเป็นข้อบ่งชี้
และจะเกิดการขัดแย้งกันขึ้นอย่างรุนแรง ถึงที่สุดด้วยการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในระยะต่อมา

เหตุการณ์ภายหลังการปราบปรามฝ่ายกบฏเสร็จสิ้นแล้วนั้นเองที่อาจถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น
อันจะยังผลถึงพระราชดำริของพระเจ้ายู่หัวที่จะทรงสละราชสมบัติ ความขัดแย้งในระหว่างความ
คิดเห็นและวิธีการที่รัฐบาลนำมาใช้อย่างรุนแรงหลังจากนั้นทำให้เห็นลักษณะที่เด่นชัดประการ
หนึ่งในช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อนี้คือ ความพยายามที่วางแผนการปกครองประเทศให้อยู่ในวิถีทาง
ที่ถูกต้องยิ่งขึ้น เป็นการต่อสู้ในระหว่างความคิดเห็นของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับ
คณะราษฎร และเป็นความขัดแย้งที่ขาดการประนีประนอมเป็นอย่างยิ่งในระหว่างรัฐบาลและพระ
เจ้ายู่หัว อันเนื่องมาจากสภาพการณ์ในประเทศในขณะนั้นด้วย

ผลจากการปราบปรามฝ่ายกบฏของรัฐบาลก่อให้เกิดการกวาดล้างสอบสวนผู้ที่อยู่ตรงข้าม
รัฐบาลอย่างขนานใหญ่ วิธีการที่รัฐบาลนำมาใช้ในการปราบปรามก็คือ การตราพระราช

พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งในระหว่างนั้นแม้คณะรัฐบาลจะได้มีการติดต่อกับพระองค์ตลอดเวลาก็ตาม แต่ความขัดแย้งก็หาได้สิ้นสุดลงไปแต่อย่างใดไม่ ในระยะต่อมาไม่นานนัก ทรงมีพระราชโทรเลขถึงสมเด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการในพระองค์ว่า ทรงสังเกตเห็นแน่ชัดว่า สถาปนาผู้แทนรู้สึกแน่ใจว่าไม่จำเป็นต้องประนีประนอมต่อพระองค์ไม่ว่าเรื่องใดๆ อันไม่เป็นผลดีต่อประเทศ และทรงพระราชดำริว่าไม่ควรจะดำรงราชสมบัติอยู่สืบไป และไม่มีประโยชน์ที่จะช่วยปกป้องผู้ใดผู้หนึ่งได้เลย จึงสมควรพระราชหฤทัยสละราชสมบัติ^{๒๑}

พระราชดำริดังกล่าวนี้ย่อมจะก่อให้เกิดความวิตกแก่รัฐบาลในขณะนั้นเป็นอย่างมาก เพราะเหตุที่คณะรัฐมนตรียังไม่เคยคิดว่าจะได้รับพระราชกระแสเช่นนั้น แม้จะยังคงมีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างไม่เปลี่ยนแปลงก็ตาม และรัฐบาลก็พยายามหาทางที่จะขจัดข้อขัดแย้งดังกล่าวนี้ โดยในระยะต่อมาทางรัฐบาลได้แต่งตั้งให้พระยาศรัทธรรมาธิเบศร์ นาวาตรีหลวงจ่ารงนาวาสวัสดิ์ และนายติเรก ขยันนาม เป็นเลขาธิการ เป็นผู้แทนของรัฐบาลออกไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ประเทศอังกฤษ และให้กราบบังคมทูลพระกรุณาในความปรารภอันแท้จริงที่รัฐบาลใคร่จะได้เห็นพระองค์กลับมาครองราชสมบัติสืบไป รวมทั้งให้แจ้งข้อขัดข้องพระราชหฤทัยแทนรัฐบาล

ก. ทรงขอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชบันทึกข้อขัดข้องพระราชหฤทัยส่งตรงมาให้รัฐบาลตอบ ดังสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ^{๒๒}

๑. ขอให้แก้ไขการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง โดยให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีอายุเกิน ๓๕ ปี และให้ข้าราชการทั้งในและนอกประจำการเป็นผู้เลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะสมาชิกปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้ก่อการเข้ามายุติอำนาจ ไม่มีคุณสมบัติพอที่จะเป็นพลเมืองสมาชิกประเภทหนึ่ง การที่ต้องจำพระทัยแต่งตั้งเพราะรัฐบาลส่งรายชื่อมาให้ทรงพิจารณาเพียง ๑๒ ชื่อ และไม่ได้นำเสนอมาเพื่อให้ทรงเลือกเลย

๒๑. ทองค่อ กล้วยไม้ ณ อยุรยา, พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มิถุนายน-สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๑๓

๒๒. เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓-๑๕ รายละเอียดพระราชบันทึกและสนองพระราชบันทึกของรัฐบาล จะหาได้จาก แฉกการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ ตั้งแต่หน้า ๓๔๗-๔๐๒

ข้อรับรัฐบาลได้สนองพระราชบันทึกว่า สมาชิกประเภทสอง ๗๘ คนนั้น มีผู้ก่อการเพียง ๔๗ คน เท่านั้น และเป็นข้าราชการชนชั้นสัญญาบัตรหรือเทียบเท่าทางนั้น ส่วนที่จะให้ข้าราชการเป็นผู้เลอกลงนามเกรงว่าจะก่อให้เกิดการแตกแยกทางการเมืองในระหว่างหมู่ข้าราชการ

๒. ขอให้แก้รัฐธรรมนูญในเรื่องการใช้สิทธิยับยั้ง คือร่างกฎหมายใดที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้สิทธิยับยั้ง จะต้องให้มีการยุบสภาทันทีเพื่อให้ประชาชนตัดสิน หรือมีฉันทานุมัติของสภาต้องยืนยันร่างพระราชบัญญัติเดิมด้วยเสียงเกินสองในสาม ไม่ใช่เกินกึ่งหนึ่ง เพราะสมาชิกประเภทสองเป็นฝ่ายรัฐบาลอยู่แล้วกึ่งหนึ่ง เพียงได้เสียงจากสมาชิกประเภทหนึ่งเพียงคนเดียวก็สามารถชนะพระมหากษัตริย์ได้

ข้อนี้รัฐบาลได้สนองพระราชทานที่ว่า เมื่อครั้งลงมติขยับร่างพระราชบัญญัติสองฉบับที่
ทรงขยับขึ้น ฝ่ายรัฐบาลที่เป็นสมาชิกสภาภิไธยจะแนบเสียงด้วย ดังนั้นไม่ควรแก้รัฐธรรมนูญ
บ่อยให้เสียความศักดิ์สิทธิ์ คราวต่อไปรัฐบาลก็จะขยับให้

๓. ขอให้รัฐบาลปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญเรื่องเสรีภาพของบุคคล ขอรัฐบาลยืนยันว่าปฏิบัติตามอยู่แล้ว

๔. ขอให้แก้ไขพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญที่บัญญัติให้คณะกรรมการเนรเทศบุคคลที่ขัดแย้งรัฐธรรมนูญไปกักขังไว้ ทรงขอให้มีการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยในศาลสถิตยุติธรรม

ข้อรัฐบาลสนองพระราชบันทึกเล็งเห็นว่า เป็นมาตรการป้องกันก่อนความผิดจะเกิดขึ้น
จึงได้ใช้ระบบคณะกรรมการ และกล่าวอ้างว่ามีบุคคลพอใจที่จะให้ใช้กฎหมายนี้บังคับมากกว่า
ถูกพิจารณาทางอาญาตามธรรมดา

๕. ขอให้รักษาทิศ ลดหย่อนผ่อนโทษแก่นักโทษการเมือง เพื่อความสงบราบคาบของบ้านเมือง

ขอรัฐบาลสนองพระราชบันทึกว่าดำริอยู่แล้ว เมื่อศาลพิเศษได้พิจารณาคดีเสร็จทุกสำ-
นวนแล้วก็จะได้พิจารณาเทียบกับตัวอย่างที่เคยมาแล้ว คือคดีกบฏ ร.ศ. ๑๓๐

๖. ขอให้ข้าราชการที่ถูกปลดออกจากราชการฐานสงสัยมีความผิดทางการเมืองมีสิทธิได้รับบำนาญ

๕๔๒๕
เบย์บ้านาญแลวกใต้เบย์บ้านาญทุกคน

๗. ขอบใจให้การฟ้องร้องข้าราชการที่ต้องสงสัยว่าเกี่ยวเนื่องกับการกบฏทั้งที่กลางจะฟ้องหรือตำรวจจะฟ้องร้องต่อไป

ข้อรัฐบาลได้เสนอพระราชบัญญัติว่า ผู้ที่ถูกสงสัยได้ส่งให้ทางการฟ้องร้องมานานแล้ว ส่วนผู้ที่อยู่ในระหว่างคดีก็ต้องว่ากล่าวให้คดีถึงที่สุดเสียก่อน

๘. ขอให้รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรให้คำมั่นเป็นลายลักษณ์อักษรว่า จะไม่ตัดกำลังและงบประมาณของทหารรักษาวังไว้ แต่งบประมาณอาจถูกตัดทอนไปได้ ซึ่งเป็นเรื่องของสภาผู้แทนราษฎร

๙. ขอให้จัดการออกพระราชบัญญัติระเบียบการทูลเกล้า ฯ ถวายฎีกาขอพระราชทาน
อภัยโทษโดยมีพระราชประสงค์ว่า ถ้าได้ถวายฎีกาแล้วจะปฏิบัติตามคำพิพากษามิได้เลยไม่ว่าเวลา
จะล่วงพ้นไปนานสักเท่าใด หรือถ้าจะมีกำหนดเวลา ก็ขอเป็น ๒๐ ปี

๒๕๖ ขอนรัฐบาลไม่ยินยอมโดยอ้างว่า ร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานัยยุติธรรม
แล้ว

ง. ทรงสละราชสมบัติ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขอพระราชทานหยกัในรื่องเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญซึ่งทรงขอให้มีการแก้ไข เมื่อรัฐบาลได้ทราบพระราชดำรัสดังกล่าวแล้วก็ตอบผ่านเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์มาว่า รื่องทั้งหมดที่รัฐบาลได้กราบทูลโดยละเอียดแล้ว จึงไม่มีอะไรจะกราบบังคมทูลเพิ่มเติมอีก ดังนั้นจึงได้พระราชทานพระราชหัตถเลขาในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ แก่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ แจ้งรื่องทรงสละราชสมบัติ อันมีข้อความบางตอนซึ่งมีความสำคัญที่ทรงถือเป็นเหตุผลแห่งการสละราชสมบัติของพระองค์ดังนี้

“ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีชนในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใด ใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละราชอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้
แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด
คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริง
ของราษฎร

บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้ราษฎรมีสิทธิออก
เสียงในนโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้ว่าบัด
นี้เป็นอันหมดหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือหรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้
ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์ตั้งแต่
บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิทั้งปวงซึ่งเป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็น
พระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมา

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่งที่ไม่สามารถจะยังประโยชน์ให้แก่
ประชาชนและประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ตามความตั้งใจและความหวัง
ได้แต่ตั้งสัตย์อธิษฐานขอให้ประเทศสยามจงได้ประสบความเจริญ และขอให้
ประชาชนชาวสยามจงได้มีแต่ความสุขสบาย”^{๒๓}

พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัตินี้ยังความสลดตีใจมาให้แก่คณะรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง เมื่อ
ได้นำแถลงการณ์ให้สภาผู้แทนราษฎรได้รับทราบในวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ทางสภาผู้
แทนก็ได้ลงมติรับทราบไว้ด้วยความโทนัส

วิเคราะห์การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ

เมื่อประมวลเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวสละราช
สมบัติแล้วจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.
๒๔๗๕ ก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นแต่เพียงการเปลี่ยนมือของอำนาจที่มีอยู่ในสถาบันเดิมไปอยู่กับกลุ่ม
บุคคลอีกคณะหนึ่งเท่านั้น อำนาจในการปกครองประเทศจริง ๆ นั้นยังไม่ตกถึงมือของประชาชน
ส่วนใหญ่ของประเทศตามแนวความคิดและอุดมการณ์ของระบบประชาธิปไตย ข้อที่น่าสังเกตอีก
ประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้เป็นการปฏิวัติที่สมบูรณ์เลยทีเดียวที่ยังไม่ได้
เพราะความสำเร็จครั้งนี้มีส่วนได้รับความร่วมมือจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ด้วย ใน

๒๓ แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ,
หน้า ๔๔๐-๔๔๑

จุดประสงค์ที่เป็นอย่างเดียวกันกับเป้าหมายและอุดมการของคณะราษฎรและพระปกเกล้า ฯ เป็น
ข้อที่ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้สำเร็จได้ โดยเรียบร้อยในที่สุด

อย่างไรก็ตาม แม้การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้จะเป็นการทำของกลุ่มบุคคล
เพียงกลุ่มเดียว โดยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศมิได้ตื่นตัว หรือมีความรู้ สึก่อนจำเป็นที่จะ
ต้องทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่อย่างใด การปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕
ครั้งนี้ต้องนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อระบบการปกครองของประเทศไทยในระยะต่อมา
เพราะเหตุว่าได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ที่มีผลให้อำนาจในการปกครองประเทศที่มีอยู่ในสถาบัน
เดิมเปลี่ยนแปลงไป ผลภายหลังที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติครั้งนี้เป็นความพยายามที่จะให้ลักษณะ
การปกครองประเทศดำเนินไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการทำการปฏิวัติ ลักษณะอันเป็น
ผลที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยการปฏิวัติจึงเป็นส่วนที่น่าสนใจศึกษาและ
พิจารณาว่า เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นไปตามเป้าหมายและอุดมการของการทำการปฏิวัติเมื่อวันที่
๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ หรือไม่เพียงใด

นอกจากนี้แล้วผู้เขียนวิเคราะห์ให้เห็นเด่นชัดว่า การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ประเทศชาติและปวงชนชาวไทยได้รับผลดีหรือ
ล้มเหลวประการใดโดยแยกออกพิจารณาในประเด็นสำคัญ ๒ ประการคือ

๑. พิจารณาการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญในแง่ดินนัย

อุดมการของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยได้บัญญัติเอาไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นลาย
ลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนว่า อำนาจอสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎร ในส่วนเกี่ยวกับอำนาจ
อธิปไตยนี้ได้มีการแบ่งแยกไว้อย่างเป็นสัดส่วน และมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของการใช้
อำนาจนี้อย่างชัดเจน เช่น พระมหากษัตริย์ สถาปนาพระราชกรณียกิจ คณะรัฐมนตรีและศาล
อันเป็นองค์การทางการเมืองที่เป็นสถาบันหลักในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่
เดียวกันเมื่อพิจารณาตุลย์แห่งอำนาจต่าง ๆ ขององค์การเหล่านี้ก็จะพบว่า รัฐธรรมนูญที่นำมาใช้
นับแต่บัดนี้มา มีการจำกัดอำนาจ และมีลักษณะควบคุมระหว่างกันเองอยู่ด้วย กล่าวคือมีตุลย์แห่ง
อำนาจขององค์การทางการเมืองเหล่านี้คอยควบคุมซึ่งกันและกันได้ เช่น สถาปนาอภิมหาสภาได้
ส่วนรัฐบาลก็อาจยุบสภาได้เช่นเดียวกัน ส่วนศาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจตุลาการก็มีอำนาจอิสระที่

จะพิพากษาคดีให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย หรือคัดค้านไม่เห็นด้วยกับตัวบทกฎหมาย หรืออาจ
จะจัดตั้งตุลาการรัฐธรรมนูญพิจารณาคดีตัวบทกฎหมายรัฐธรรมนูญ ดังเช่น รัฐธรรมนูญ พ.ศ.
๒๔๘๙ เป็นต้น หลักการเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทยเกือบทุกฉบับ ยกเว้น
รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราว^{๒๔}

เมื่อพิจารณาสถาบันที่เกิดขึ้นทดแทนการปกครองในรูปแบบเดิมและกระบวนการต่าง ๆ ถูกลำ
มาบัญญัติให้ขึ้นในกฎหมายรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายอย่างอื่น ๆ ที่มีผลก่อให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐาน
การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาอันยาวนานพอสมควรนับแต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปก
ครองโดยการปฏิวัติเป็นต้นมา ได้มีผู้กล่าวถึงว่า ประเทศไทยยังมิได้เป็นระบอบประชาธิปไตย
อย่างสมบูรณ์ และประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศก็หาได้มีอำนาจในการปกครองประเทศหรือ
สามารถตัดสินใจในการกำหนดชะตากรรมทางการเมืองและการปกครองของตนได้จริง ๆ ^{๒๕}
อาจเป็นลักษณะบางประการของการดำเนินวิถีทางการเมืองและการปกครองในประเทศนั้น ซึ่งแม้
จะเป็นที่เห็นได้ชัดว่า โครงสร้างทางการเมืองการปกครองประเทศเมื่อพิจารณาในแง่ดินนัยแล้วมีลักษณะที่
น่าจะยอมรับว่ามีรูปแบบที่เป็นประชาธิปไตย แต่พฤติกรรมทางการเมืองบางประการในช่วงสมัย
นั้น ควรจะได้นำมาประกอบการพิจารณาความเป็นประชาธิปไตยที่เป็นเป้าหมายของการปฏิวัติครั้ง
นั้นว่ามีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากน้อยเพียงใด

๒. การพิจารณาระบอบรัฐธรรมนูญในแง่พฤตินัย

แม้จะเป็นที่ปรากฏว่า โครงสร้างของการปกครองได้รับการกำหนดลักษณะความเป็นประ
ชาธิปไตยดังได้กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อพิจารณาในแง่พฤตินัยของการปกครองในช่วงสมัยนั้น^{๒๖} ที่มิได้
มีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในทางนิตินัยแล้วจะเห็นได้ว่า ยังมีพฤติกรรมในการปกครอง
หลายประการที่เป็นไปในแนวทางตรงกันข้ามกับอุดมการณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย
พฤติกรรมดังกล่าวจะพิจารณาได้ทั้งในด้านรัฐบาลและประชาชน ดังจะแยกอธิบายดังนี้

ก. อุดมคติและพฤติกรรมในการปกครองของรัฐบาล

อุดมคติและพฤติกรรมของฝ่ายรัฐบาลตลอดสมัยนั้นยังคงมองเห็นประชาชนผู้ขาดความรู้ทาง
การเมืองที่จะเข้ามามีบทบาทที่แท้จริงในการปกครองประเทศได้ ดังนั้นเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนด

๒๔. เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, *ปฏิวัติ ๒๔๗๕*, (พระนคร: พิมพ์ที่บริษัททุ่งพิทยา จำกัด, ๒๕๑๔) หน้า

ไว้ในรัฐธรรมนูญจึงเบนแต่เพื่อให้การดำรงอำนาจของฝ่ายปกครองมีอยู่ได้อย่างมั่นคง การแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนประเภทสองขึ้นไว้ และการกำหนดเงื่อนไขของระยะเวลาที่ต้องมี หรือแม้แต่การให้การเลือกตั้งผู้แทนโดยทางอ้อมขึ้นในครั้งแรกนั้น ย่อมชี้ให้เห็นถึงความไม่มั่นใจในความสามารถของประชาชน ทั้งนี้ย่อมเป็นข้อที่แสดงว่าการที่ได้กำหนดโครงสร้างทางการเมืองการปกครองโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนของประเทศได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้นอยู่ในวงเขตจำกัด เพราะในท้ายที่สุด อำนาจในการตัดสินใจนโยบายที่นำมาใช้ปกครองยังคงอยู่ที่ผู้มีอำนาจในขณะนั้น ซึ่งหมายถึงคณะราษฎรหาใช้ประชาชนโดยทั่วไปไม่ ข้อนี้ย่อมจะชี้ให้เห็นได้ว่าแม้ในทางนิตินัยจะได้กำหนดโครงสร้างของการปกครองและยอมรับมาใช้ตามวิถีทางระบอบประชาธิปไตย แต่พฤติกรรมในโครงสร้างที่กำหนดไว้นั้นทำให้ฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายที่เสี่ยงข้างมากเกือบตลอดเวลา ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากลักษณะเช่นนี้ทำให้การเปลี่ยนมือในอำนาจอยู่ในหมู่ผู้ก่อการนั้นเท่านั้นเอง การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นการยึดเอกราชอธิปไตยของปวงชนไว้กับประชาชน แต่ในขณะเดียวกันชนชั้นผู้ปกครองก็ตั้งหลักธำรงกลับมาโดยการสร้างสถาบันการเมืองการปกครองในลักษณะที่ขัดกับหลักการของอำนาจอธิปไตยของปวงชน^{๒๕}

จากการพิจารณาอุดมคติและพฤติกรรมของฝ่ายรัฐบาลดังกล่าวมานี้ควรจะกล่าวได้ว่า แม้โครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยภายหลังการสิ้นสุดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชแล้วนั้นจะมีลักษณะรูปแบบของระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา แต่บนสมมติฐานและอุดมคติทางการเมืองการปกครองที่มีอยู่ได้นำไปสู่พฤติกรรมทางการเมืองหลายประการ จึงเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า อุดมคติและพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองหรือของผู้ปกครองรัฐบาลในขณะนั้นยังมีได้เป็นไปในแนวทางประชาธิปไตยซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองของประเทศ

ข. อุดมคติการปกครองในทฤษฎีของประชาชน

ลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยชี้ให้เห็นถึงการขาดความรู้และการมีประสบการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนชาวไทยว่า ไม่มีอยู่มากพอที่รองรับระบอบการปกครองใหม่ที่จะนำมาใช้เป็นรูปแบบภายหลังการปฏิวัติ เมื่อสภาพพื้นฐานมีลักษณะเช่นนี้ ประกอบกับการไม่ยอมปล่อยมือในอำนาจของกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติและผู้มีอำนาจในการปกครองประเทศตลอดระยะเวลาเหล่านั้น เจตนารมณ์ของ “คณะราษฎร” ที่ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยต้องการให้บ้านเมืองเป็นประชาธิปไตย ให้ประชาชนมีส่วนร่วมและมีสิทธิมีเสียงในการปกครองบ้าน

๒๕. พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทย์, *ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย*, (พระนคร: สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒), หน้า ๔

เมือง แต่ผลที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงทำได้เป็นไปต้งเจตนารมย์อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยไม่ ทำให้อำนาจของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไม่มีอยู่อย่างแท้จริง การที่องค์ประกอบของประชาชนและสังคมมีลักษณะไม่พร้อมเช่นนี้ การที่จะให้ระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างเป็นผลจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก เพราะความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตยไม่ได้ขึ้นอยู่กับความจริงใจหรือความตั้งใจของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ขึ้นอยู่กับลักษณะของคนและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในประเทศ แม้คนกลุ่มหนึ่งจะขัดขวางแต่ในระยะยาวแล้วการขัดขวางนั้นจะไม่สำเร็จ ถ้าหากประชาชนและเจอนไขต่าง ๆ ในประเทศอยู่ในสภาพพร้อมแล้วที่จะสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย^{๒๖}

จากการพิจารณาอุดมคติการปกครองในทรรศนะของประชาชนชาวไทย ลักษณะพื้นฐานที่มีอยู่ควรจะกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ คณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในความว่างเปล่า คือหมายถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสังคมที่ไม่มีขบวนการความคิดต่าง ๆ อยู่เลย แม้หากจะมีความคิดเช่นนั้นอยู่บ้างก็คงจะมีอยู่แต่เฉพาะในกลุ่มผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้น อีกประการหนึ่ง คณะผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองและผู้ปกครองทุก ๆ รุ่นต่อ ๆ มาสร้างฝ่ายบริหารให้แข็งแกร่ง คือมุ่งแต่จะหากำลังสนับสนุนในรัฐสภา ส่วนนอกกรัฐสภานั้นเกือบจะไม่ได้มีการเหลียวแล อาทิ ไม่มีการวางแผนพัฒนาการเมือง ในลักษณะที่จะช่วยกระตุ้นให้ประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองและรวมกันเป็นพลังทางการเมืองขึ้นมาเลย^{๒๗}

ลักษณะพื้นฐานและทรรศนะของฝ่ายผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจในการบริหารประเทศและทรรศนะของประชาชนมิได้เป็นพื้นฐานรองรับรูปแบบการปกครองใหม่นำมาใช้ ผลในขั้นทำให้อำนาจในการปกครองหาความมั่นคงได้ยาก เพราะหมดกำลังสนับสนุนจากประชาชนเป็นพื้นฐานรองรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้

สรุป

ตามที่ได้อธิบายและวิเคราะห์เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ” มาแล้วนี้ จึงเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า พระบาทสมเด็จพระปก-

๒๖. ประเสริฐ แต้มนกลิ่นพืง, “องค์ประกอบของกำลังแห่งชาติ ในทางจิตวิทยาสังคม” รวมบทความการเมือง เล่ม ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์สวนทองดิน กรมการปกครอง), ๒๕๑๑), หน้า ๑๗-๑๘

๒๗. พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย, *เรื่องเดิม*, หน้า ๓

เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์เดียวที่ครองราชสมบัติวาระหนึ่ง พระคุณความดี
ในขณะทรงปกครองประเทศชาติก็คือ ทรงพยายามนำรัฐนาวาฝ่าอุปสรรคนานาประการ และ
นำประเทศชาติขึ้นสู่ความเจริญเป็นลำดับ แม้ว่าเศรษฐกิจกำลังตกต่ำ โดยเฉพาะในขณะการเงิน
ของประเทศอยู่ในภาวะฝืดเคือง

เมื่อนำพระราชกรณียกิจในทางการเมืองตั้งแต่ต้นจนกระทั่งทรงสละราชสมบัติของพระองค์
มาศึกษาและวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหา-
กษัตริย์นักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เริ่มต้นแต่ทรงพระราชดำริที่จะให้ประเทศไทยมีการปกครอง
ตามระบอบประชาธิปไตยจนถึงขนาดได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นมาแล้ว แต่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ได้
ทัดทานว่ายังไม่ถึงโอกาสอันสมควร จึงต้องระงับมิให้มีการกระเทือนอันร้ายแรง

ครั้นเมื่อผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีอุดมการณ์ตรงกับพระบรมราโชบายของพระองค์
พระองค์ก็ได้พยายามช่วยเหลือในการที่จะรักษาความสงบราบคาบ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงอัน
สำคัญนั้นเป็นไปโดยราบรื่นที่สุดที่จะเป็นไปได้ แต่ความพยายามของพระองค์ก็ไร้ผล เพราะคณะ
ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมิได้ให้เสรีภาพในทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ และได้
ฟังความคิดเห็นของราษฎรโดยแท้จริงด้วย เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่ารัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการ
ปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงสามารถยินยอมให้ผู้นั้น คณะใด ใช้วิธี
การปกครองอย่างนั้นในนามของพระองค์ พระราชหัตถเลขาทรงสละราชสมบัติได้ทรงแถลงข้อความ
ไว้ตอนหนึ่งน่าจับใจยิ่งว่า

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้
แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด
คณะใด โดยเฉพาะ เพื่อให้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริง
ของประชาราษฎร”^{๒๘}

ตามพระราชหัตถเลขาข้างกล่าวแล้วนั้นแสดงถึงน้ำพระทัยว่า ทรงเป็นนักประชาธิปไตย
และประยกบด้วยคุณธรรมอย่างประเสริฐ โดยมุ่งหวังประโยชน์สุขของประชาชนโดยแท้จริง แต่
อย่างไรก็ดี นี่ก็เป็นฉากสำคัญฉากหนึ่งของการต่อสู้เพื่อรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยระหว่าง
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ กับคณะรัฐบาล หรือคณะราษฎร ซึ่งจบลงด้วยฝ่ายรัฐบาลหรือคณะ
ราษฎรเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ แต่เหตุการณ์ครั้งนั้นได้จารึกไว้ในประวัติศาสตร์ว่า พระบาทสมเด็จพระ

๒๘. ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา, งานชิ้นเดิม หน้า ๒๐

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงต่อสู้เพื่อรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตยของประเทศไทยเพียงใด ซึ่งกระแสพระราชดำรัสที่แสดงพระราชประสงค์ของพระองค์ในการพระราชทานรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง โดยที่อำนาจการปกครองประเทศมาจากปวงชน ได้มีหนังสือพิมพ์ยกมาเล่าอย่างกันเสมอๆ ว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้แก่พสกนิกรของพระองค์นั้น แม้ในขณะนั้น (พ.ศ. ๒๕๑๖) ก็ได้เป็นรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริงตามที่พระองค์ได้แสดงพระราชประสงค์พระราชทานให้แก่พสกนิกรของพระองค์เลย กระแสพระราชดำรัสของพระองค์ดังกล่าวแล้วนั้นจึงกลายเป็นอมตะ และเป็นเอกสารสำคัญในประวัติศาสตร์การปกครองในระบอบประชาธิปไตยของชาติไทยตลอดกาล.

ชัยนันท์ นันทพันธ์

หนังสืออ้างอิง

- สิริ เปรมจิตต์,
พิมาน แจ่มจรัส,
เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นีออน สนิทวงศ์ “แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓, ๒๕๑๐ ถึงกุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๑๑
- ว.ช. ประสงค์,
ขจิตภัย บุรุษพันธ์,
ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา,
วิเทศกรณี (นามแฝง),
บุญเรือง จุลรักษา,
พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์,
พระบรมราชจักรีวงศ์, พระนคร: โรงพิมพ์เสาวภา, ๒๕๑๔
ราชวิถี, พระนคร: สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา, ๒๕๐๙
“แผ่นดินพระปกเกล้าฯ” พระนคร: โรงพิมพ์ผดุงชาติ, ๒๕๐๙
กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐
“พระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติ” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑, ๒๕๑๑
ประวัติศาสตร์ไทยอดีตและปัจจุบัน พระนคร: ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๒
การเมืองในประเทศไทย, พระนคร: โรงพิมพ์มิตรไทย, ๒๔๙๘
เจ้าชีวิต, พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕

เสถียร ลายลักษณ์
ร.อ. ไพบูลย์ คีตง,

วิเทศกรณีย์ (นามแฝง),
เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์,
พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทัย,

พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรัฐธรรมนูญ

แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, พระนคร :
โรงพิมพ์ลหุโทษ, ๒๔๗๘

Thomson Virginia,
De lapomarede Baron,
E. Nuechterlein Donald,

"A Constitutional Monarchy"

ประชุมกฎหมายประจำศก, พระนคร : สำนักพิมพ์ กุรุสุม, ๒๔๗๗
กำเนิดการปกครองระบอบรัฐสภาในประเทศไทย, วิทยานิพนธ์บัณฑิต
วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๘
ความเป็นมาแห่งประชาธิปไตย สำนักพิมพ์ผ่านฟ้าพิทยา, ๒๕๑๑
ปฏิวัติ ๒๔๗๕ พระนคร : พิมพ์ที่บริษัทผดุงพิทยา จำกัด, ๒๕๑๔
ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย, พระนคร : สำนัก
พิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒
พุทธศักราช ๒๔๗๖, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๐ (วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๖)

The New Siam, New York; The macmillan company, 1941
The setting of the Siamese Revolution, pacific affairs, 1934
Thailand and the struggle for Southeast Asia, New York :
Cornell University Press, 1956
Siam Observer, 1932

"Swollen in head, weak in legs, sharp in tongue, but empty in belly."

Mao Tse Tung's description of Intellectuals, quoted in the *The Wilting of the Hundred Flowers*, by Mu Fu-Sheng, Praeger 1963